

MUSIQA SAN'ATI VA MUSIQIY TA'LIMNING YOSHLAR TARBIYASIDAGI AHAMIYATI

Alisher Saddinov

O'zbekiston davlat xoreografiya akademiyasi Urganch filiali o'qituvchisi

Annotatsiya: maqolada musiqa san'ati va musiqiy ta'lim-tarbiyaning ahamiyati, musiqa san'atining yoshlar tarbiyasidagi o'rni va yurtboshimiz tomonidan san'at va madaniyat sohasiga qaratilayotgan e'tibor haqida so'z yuritiladi. Shuningdek, bugungi kundagi musiqa o'qituvchilarining o'quvchilarga dars o'tishda nimalarga alohida e'tibor berishlari kerakligi to'g'risida ma'lumotlar beriladi

Аннотация: в статье говорится о значении музыкального искусства и музыкального образования, роли музыкального искусства в воспитании молодежи, а также о внимании, уделяемом сфере искусства и культуры президентом нашей страны. Также представлена информация о том, на что сегодняшним учителям музыки следует обратить особое внимание при обучении студентов.

Abstract: the article talks about the importance of musical art and music education, the role of musical art in the education of youth, as well as the attention paid to the sphere of art and culture by the president of our country. It also provides information on what today's music teachers should pay special attention to when teaching students.

Kalit so'zlar: musiqa san'ati, musiqiy ta'lim, nazariya, cholg'u ijrochiligi, prima rubob cholg'usi, amaliyot.

Ключевые слова: музыкальное искусство, музыкальное образование,
www.pedagoglar.org

теория, исполнительство на инструменте, инструмент прима рубоб, практика.

Key words: musical art, music education, theory, instrument performance, prima rubob instrument, practice.

Musiqqa san'ati qadim-qadim zamonlardan jamiyat hayotining ajralmas bo'lagi sifatida shakllanib kelgan. Musiqqa insonni tarbiyalashda, ma'naviy yetuklikka yetishtirishda asosiy vositalardan biri sifatida xizmat qilib kelgan. Bugungi musiqqa ta'limining ham eng muhim maqsad va vazifalaridan biri o'quvchi yoshlarda musiqiy savodxonlikni oshirish, ularni ma'naviy va ruhiy tarbiyalash, ularda Vatanga muhabbat hissini shakllantirish, o'z milliy musiqalarimiz, milliy an'analarimizni singdirishdan iborat. Ushbu vazifalar esa albatta malakali o'qituvchilar tomonidan amalga oshiriladi. Musiqqa bilim yurtlarining asosiy vazifasi esa ham nazariy ham amaliy jihatdan bilimli, iqtidorli, ijodkor mutaxassislarni tayyorlashdir. Bu vazifa esa bosqichma bosqich amalga oshirilishini yaxshi bilamiz. Buning uchun avvalo poydevorimizni mustahkam qilishimiz lozim. Chunki uy devorni o'zidan yoki tomidan boshlab emas balki, poydevordan boshlab quriladi. Poydevori mustahkam uy ko'p yillar bizga xizmat qiladi albatta. Bu poydevorni nafaqat musiqaga ixtisoslashtirilgan san'at maktablarida balki, umumiy o'rta ta'lim maktablari hamda maktabgacha ta'lim muassasalaridan boshlab mustahkamlash kerak.

O'zbekiston Respublikasi Prezidenti Shavkat Mirziyoyevning 2022-yil 2-fevraldagi "Madaniyat va san'at sohasini yanada rivojlantirishga doir qo'shimcha chora-tadbirlar to'g'risida" PQ-112-qarori, 2023-yil 27-iyuldagi "Ma'muriy islohotlar doirasida madaniyat va turizm sohasida davlat boshqaruvini samarali tashkil qilish chora-tadbirlari to'g'risida"gi PF-114-son farmoni sohada tubdan yangicha islohatlar amalga oshirilayotganini anglatadi. Prezidentimizning "Madaniyat va san'at sohasini yanada rivojlantirishga doir qo'shimcha chora-tadbirlar to'g'risida" PQ-112-qaroriga ko'ra har bir maktab o'quvchisi kamida bitta milliy cholg'uni chalishi, 2023/2024 o'quv yilidan boshlab esa kamida uchtasida kuy ijro etish mahoratiga ega bo'lish musiqqa fani o'qituvchilari uchun majburiyligi,

musiqa fani uchun ajratilgan o'quv soatlari doirasida "Hayotimga hamrohdir cholg'u" shiori ostida cholg'u ijrochiligi dars mashg'ulotlari yo'lga qo'yilishini, notalar to'plamlari va maxsus musiqiy adabiyotlar bilan ta'minlash umumta'lim maktablarini darsliklar va o'quv-metodik qo'llanmalar bilan ta'minlanishini, o'quvchilarning darsdan tashqari vaqtlarini mazmunli tashkil etish maqsadida ularning qiziqishlariga ko'ra milliy musiqa cholg'ularida kuy ijro etish, tasviriy va amaliy san'at, hunarmandchilik yo'nalishlarida amaliy to'garaklar tashkil etilishini yo'lga qo'yish belgilab berilgan edi.

Musiqa ta'limi fani o'qituvchi kamida uchta cholg'uda ijro mahoratiga ega bo'lishi lozim. Bu cholg'ularni chalishni o'rganish uchun esa albatta musiqiy savodxonlik zarur. Maktabga ilk marotaba kelgan bolaga kitobni tez o'qib berish talab etilmaganidek, musiqani bilmagan bolani qo'liga ham biror-bir asbobni tutqazib chalishga undash xatodir. Maktabga kelgan bolakaylarga avvalo "Alifbe" kitobida harflar tanishtiriladi so'ngra, harflarni sekin-sekin yozish o'rgatiladi. Musiqa darsida ham xuddi shunday. Musiqamizning ham atiga yettita harfi bo'lishiga qaramay, harflardan keyingi yoki oldingi tinish belgilar musiqa nazariyasi fanida o'tiladi. O'quvchilar bu fanni qanchalik yaxshi o'zlashtirsalar cholg'udagi ijroni ham o'rganish shuncha oson kechadi.

Musiqa nazariyasi fanining cholg'u ijrochiligi bilan bog'liqligi nimada? Musiqa nazariyasi fanda o'quvchi birinchi bo'lib musiqadagi kalitlar, musiqa alifbosi bo'lgan yettita nota ya'ni, (Do, Re, Mi, Fa, Sol), Lya, Si) notalarni, musiqadagi barcha terminlarni, oktavalarni, intervallar, ladlar va shu kabi kerakli bo'lgan musiqiy iboralarni o'rganadi.

Musiqiy cholg'ular turli xil oktavadagi turli xil notalarga sozlanadi. Cholg'u ijrochisi esa o'z cholg'usini qaysi oktavadagi qaysi notaga sozlanishini yaxshi bilishi lozim. Chalayotgan cholg'usining ovoz diapazoni, ijro etayotgan asarining tonalligi, asarning muallifi kelib chiqish tarixi hammasini cholg'u ijrochisi bilishi lozim. Ushbu ma'lumotlarni esa nazariy fanlardan olish mumkin. Har doim nazariya va amaliyot yonma-yon yurgan. Nazariyada o'rganganlarmizni amaliyotda qo'llaymiz. Masalan, har bir sozning kelib chiqish tarixi bor bo'lib, rubob prima cholg'usining kelib chiqish

tarixi quyidagichadir: 1943-yilda San'atshunoslik ilmiy-tadqiqot instituti qoshida o'zbek xalq cholg'u so'zlarini takomillashtirish uchun mo'ljallangan tajriba laboratoriyasi ochildi. Unga 1943-1948-yillarda I.Akbarov–direktor, V.Uspenskiy mudir va A.Petrosyans–ustaxona mudiri etib tayinlandi. Natijada professor A.I.Petrosyans rahbarligida ko'pgina cholg'ular takomillashtirilib qayta ishlandi, cholg'ular oilasi, ularning yangi turlari, shu jumladan ruboblar oilasi ham tajriba sifatida yaratildi. Ya'ni rubob cholg'usi asosida ushbu cholg'uning rubob prima, metsso soprano va alt turlari paydo bo'ldi.

Sozgar usta S.E.Didenko tomonidan ishlangan rubob prima cholg'usi yuqori registrdagi tovushlarga, katta tovush diapazoniga va keng ijrochilik imkoniyatlariga ega bo'lib, mizrob bilan chalinadigan sozlar sirasiga kiradi. Har bir cholg'u ijrochisi cholg'u asbobining kelib chiqish tarixini bilishi lozim va cholg'u sozini o'rgatayorgan o'qituvchi ham bunga alohida e'tibor berishi kerak. Cholg'u tarixi o'rganilgandan so'ng uning tuzilishi o'rganiladi. Hozir rubob prima cholg'usining tuzilishi bilan tanishamiz.

Rubob prima cholg'usining dastasi yigirma to'rtta metall plastinkalar bilan bo'lingan bo'lib, ular orasidagi o'zaro masofa–parda deb yuritiladi. Pardalar sozning bosh qismidan kosasiga qarab sanaladi. 2, 5, 7, 10, 12, 14 raqamli pardalarga o'ziga xos bo'lgan turli ko'rinishdagi plastmassa yoki sadafdan ishlangan bezak belgilar o'rnatilgan bo'lib, ular soz dastasida notalar joylashishini aniqlashda yordam beradi. Rubob prima to'rtta torli cholg'u bo'lib, birinchi va ikkinchi torlar po'latdan silliq yasalsa, uchinchi va to'rtinchi torlar po'lat torga o'ralgan holatda tayyorlanadi. Amaliyotda birinchi tor–0.24mm; ikkinchi tor–0.28mm; uchinchi tor asosi–0.30mm,

o'ralgani– 0.70mm; to'rtinchi tor asosi–0.45mm, o'ralgani–0.95mm qalinlikda tayyorlanadi.

Cholg'u sozining tuzilishini o'rganish ikkinchi qadamlar bo'lsa, uning sozlanishi uchinchi qadamdir. Rubob prima cholg'usi quyidagicha sozlanadi:

Rubob prima cholg'usi kvinta intervali bo'yicha sozlanadi.

1-tor ikkinchi oktava Mi notasiga;

2-tor ikkinchi oktava Lya notasiga;

3-tor birinchi oktava Re notasiga;

4-tor kichik oktava Sol notasiga sozlanadi.

Ko'rinib turibdiki, nazariya va amaliyot bir-biriga chambarchas bog'liq. Ushbu o'rganganlarmiz nazariyaning boshlanishi hisoblanadi. Bundan tashqari o'rganuvchi musiqa nazariyasini ham bilishi zarur. Musiqa nazariyasini bilmay turib, cholg'uda biror bir asar ijro qilib bo'lmaydi. Hozirgi kunda o'qituvchilardan nazariya va amaliyotni birga o'rgatish lozimligi talab etilyapdi. Buning uchun esa ta'kidlab o'tilganidek, ushbu metodikani qo'llashni poydevorlarimizdan boshlashimiz lozim.

Xulosa qilib aytganda, milliy musiqa merosimizga bo'lgan qiziqish va mehr-muhabbatni oshirish, musiqa amaliyotiga poydevor yaratish, yoshlarda milliy g'ururni shakllantirish muhim vazifalardan biridir. Shu bilan birga musiqiy ta'lim-tarbiya insoniy fazilatlarni tarbiyalab, yosh avlodda bir qator hayotiy malaka, jumladan, idrok va sezgirlik, chaqqonlik va shijoat, yaratuvchanlik va ijodkorlik kabi muhim sifatlarni rivojlantiradi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR

1. S.B.Saidiy. Cholg'ushunoslik va cholg'ulashtirish asoslari darsligi. "Musiqa" nashriyoti. Toshkent.,2016.

2. Sh.Raximov, A.Saidov. "Cholgu ansambli". T., 2012.

3. Sh.Raximov, Sh.S.Yusupov. "Cholgu ijrochiligi". T.,2012.

4. M.A.Ilxomov. Cholg'u ijrochiligi. "Mehnat nashriyoti", T., 2010.

5.A.Gochbakarov "Rubob prima instrumental performance" Music "T. 2015.